

Martin Potůček

Křižovatky české sociální reformy

Knihovna FSS MU Brno

4 2 4 0 7 0 7 3 1 6

SOCIOLOGICKÉ
NAKLADATELSTVÍ

nezaměstnanosti jak na úrovni EU, tak na úrovni jednotlivých členských zemí i na nižší úrovni (regionální, sektorální, podnikové) /Kauppinen 1998/.

Komise EU zpracovala několik analytických a programových dokumentů (známých jako Zelená kniha a Bílé knihy). Všechny vycházejí ze stanoviska, že

„příští fáze ve vývoji sociální politiky v rámci EU nesmí být založena na myšlence, že sociální pokrok musí ustoupit oživení ekonomické konkurenceschopnosti... Vskutku mnohé z vlivu a síly Evropy pochází právě z jejich schopností kombinovat tvorbu bohatství s vyššími přínosy a svobodami pro její obyvatele“

(Green 1993:7).

Zatím poslední významnou událostí v životě EU bylo přijetí *Amsterdamské smlouvy* v říjnu 1997. Ustanovení Protokolu a Dohody o sociální politice z Maastrichtu byla do textu této smlouvy začleněna prakticky beze změny, čímž byl EU poskytnut mandát k pokračování v tvorbě společných sociálních standardů tam, kde se o nich Dohoda výslovně zmiňuje. I když Amsterdamská smlouva předpokládá postupné přijímání dalších zemí, včetně zemí střední a východní Evropy, nepodařilo se dospět k dohodě o strukturální reformě orgánů EU, o způsobu rozhodování a dalších vnitřních reformách nutných k tomu, aby byl vstup dalších zemí zvládnutelný. Je však nepochybné, že k těmto změnám bude muset dojít, neboť proces integrace zprostředkovaný Evropskou unií je v zásadě jednosměrným procesem: není kam uhýbat ani kam couvat, je třeba hledat cesty vpřed.

V listopadu 1997 se v Lucembursku konal summit EU o nezaměstnanosti. Byl na něm schválen náročný program, který by měl v průběhu následujících pěti let zabezpečit

- zvýšení zaměstnanosti na 65 % (v roce 1997 60,4 %);
- snížení nezaměstnanosti na 7 % (v roce 1997 přes 10 %).

Lze předpokládat, že fungování jednotného evropského trhu a zavedení *Evropské měnové unie (EMU)* — schválené na počátku roku 1998 a plně účinné od roku 2002 — vyvolá v rámci členských zemí EU následující sociální změny a sociálně politická opatření:

- odstranění diskriminačních praktik v regulaci migrace obyvatelstva;
- zavedení jednotné podoby pracovních smluv;
- další sblížení národních soustav sociálního zabezpečení;
- přijetí nadnárodních právních norem pro kontrolu činnosti nadnárodních korporací;

- vznik jednotného pracovního práva v zemích EU.

Tento vývoj naznačuje, že integrační proces v rámci EU vychází z etického a kulturního fundamentu evropské civilizace; má svoji dimenzi ekonomickou, politickou, sociální a regionální; sladování sociálních politik pojímá jako organickou součást integračních snah. V politické praxi orgánů Evropské unie ovšem stále přetrvává latentní napětí mezi korporativistickou filozofií základních sociálních práv pracovníků zaručených Chartou EU a masivně se prosazující liberální filozofií jednotného trhu. Jinými slovy řečeno, spor mezi ideovým odkazem Jacqua Delorse a Margaret Thatcherové v Evropské unii stále žhne...

C 4.3. Integrace České republiky do Evropské unie a sociální politika

Bude-li se chtít Česká republika úspěšně zapojit do evropských integračních procesů, stane se koordinace a sblížení její sociální politiky se sociální dimenzí politiky Evropské unie jednou z nutných podmínek realizace tohoto cíle. Nebude to ovšem jednoduchá záležitost.

Dauderstädt (1996) upozorňuje na následující komplikace paralelního procesu ekonomické a politické transformace zemí střední a východní Evropy a jejich integrace do Evropské unie:

- i kdyby tyto země dosahovaly trvalého ekonomického růstu, i tak by to znamenalo rostoucí ekonomickou a sociální diferenciaci s vytvořením významné skupiny těch, kteří budou ztrácet své bývalé postavení;
- demokratické instituce budou v ohrožení ze strany těch, kteří budou takto ztrácet půdu pod nohama, a budou proto kritičtí k novým poměrům;
- přijetí do EU bude mít ambivalentní dopad na demokratickou stabilitu: nabídne sice stabilitu na nadnárodní úrovni, ale zároveň podpoří sociální diferenciaci a politickou polarizaci;
- pomoc ze strany EU si tudíž vyžádá specifická opatření, schopná čelit riziku sociální nestability.

Česká republika byla sice v březnu 1998 zahrnuta do první skupiny zemí, pozvaných ke vstupu do Evropské unie, nicméně uvedená globální rizika se jí samozřejmě nevyhýbají.

V dalším textu se, s odvoláním na práci *Sociálně ekonomické souvislosti integrace ČR do EU* (1998), zaměřím na proces naplňování konkrétních cílů, které v rámci přibližování České republiky k Evropské unii vyvstanou na úseku volného pohybu pracovních sil, sociálního zabezpečení, pracovních

vztahů, sociálního dialogu, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a zajištění rovnosti příležitosti.

A. Volný pohyb pracovních sil. Nepředpokládá se výraznější impuls k rozsáhlé migraci spojené s dlouhodobým nebo trvalým pobytem na území členských států EU.⁹⁷ Naopak, Česká republika se stává cílovou zemí pro rostoucí počet cizinců (zvláště ovšem ze třetích zemí), což si pravděpodobně vyžádá nová regulační opatření.

B. Sociální zabezpečení. Zde bude docházet k užší koordinaci českého systému sociálního zabezpečení se systémy členských zemí EU, přičemž bude třeba dodržet zásadu zrušení jakékoliv diskriminace, založené na státní příslušnosti nebo místě bydliště, a zásadu zachování práv migrujících pracovníků. Bude třeba zajistit právo českých občanů na zdravotní péči v zahraničí. Tyto a další změny povedou k postupnému růstu podílu sociálních výdajů na státním rozpočtu i HDP (ty v současnosti výrazně zaostávají za průměrem zemí EU).

C. Pracovní vztahy, sociální dialog, bezpečnost a ochrana zdraví při práci. Příslušná ustanovení EU jsou vymezena poměrně široce, což znamená, že integrace přinese zpřísnění mnoha dosud platných národních standardů. Přitom v současnosti je faktická podoba uspořádání pracovních vztahů ve značné diskrepanci s jejich platnou právní úpravou. Předpokládá se, že dojde k uvedení faktického stavu pracovních vztahů do souladu s jejich právní úpravou, k jistému omezení v současné době existující flexibility na trhu práce, ke zvýšení souhrnných nákladů na pracovní sílu a k výraznému posílení a další institucionalizaci sociálního dialogu na podnikové, oborové i centrální úrovni tak, aby zaměstnanci mohli být ve stanovených situacích zastupováni svými představiteli při jednání se zaměstnavatelem.

D. Rovnost příležitostí. Předpokládá se vznik specializovaného orgánu, v jehož kompetenci by bylo dohlížet na efektivní realizaci politiky rovnosti příležitostí v zaměstnání pro muže i ženy. Kromě obecných ustanovení ústavního pořádku České republiky také dosud neexistuje přiměřené právní prostředí, které by podporovalo faktické naplňování ústavou zaručené rovnosti mužů a žen.

⁹⁷ To potvrzují i příklady zemí, které se staly členy EU později a přitom patřily k ekonomicky méně rozvinutým. Žádný masový exodus pracovní síly směřující do bohatého „jádra“ EU po jejich přijetí nenastal.

Závěrem ke kapitole C 4.

Lze shrnout, že odpovědným přístupem k úkolu postupně integrovat Českou republiku do Evropské unie (ale i do dalších evropských institucí) se české sociální politice dostává velké rozvojové příležitosti, která by neměla zůstat nevyužita.

Přitom se i naše země dostane nesporně do silového pole střetu dvou vlivných myšlenkových proudů: neoliberální redukované koncepce evropského sjednocování, orientující se především na podporu rozvoje ekonomiky a institutů trhu, a koncepce zdůrazňující zdrojový charakter vytváření příznivých podmínek pro kultivaci a uplatnění lidského potenciálu a rozvíjení sociálních práv občanů Evropské unie. Tento proud našel své pregnantní vyjádření v nedávno přijaté *Amsterdamské deklaraci sociální kvality Evropy* (srovnej přílohu D 9.).

I na České republice, zejména pak na postojí její vlády, bude záležet, jak se bude vyvíjet projekt evropské spolupráce přesahující daleko do třetího tisíciletí...